

Bilag 4 – Socialt udsatte børn (Familieplads- og basispladsprojektet)

I 2006 modtog Børne- og Ungdomsforvaltningen tilskud til to projekter fra regeringens pulje *Bedre kvalitet i Dagtilbud*. Projekterne drejer sig om at udvikle og forskningsbasere det pædagogiske arbejde med inklusion af udsatte børn i daginstitutioner. Med familiepladsprojektet afprøves en ny type tilbud til børn, der i en afgrænset periode har brug for ekstra støtte, mens basispladsprojektet handler om at synliggøre og udvikle pædagogikken i de eksisterende basispladsinstitutioner.

Fælles mål for de to projekter er:

- at styrke den forebyggende indsats gennem øget viden om eksisterende metoder og udvikling af nye metoder.
- at udvikle og konceptualisere "mellemløst" og præcisere hvad der kendetegner familiepladser og basispladser.
- en kompetenceudvikling af de pædagogiske medarbejdere, som skal blive bedre rustet til at tage sig af udsatte børn (projektbeskrivelse, oktober 2007).

Familieplads- og basispladsprojektet består af en udviklingsdel og en forskningsdel. Nedenfor evalueres først de to projekters udviklingsdel på baggrund af statusrapporter fra juni 2008, som er skrevet af de fire pædagogiske projektkonsulenter i familiepladsprojektet og af videntcenterkonsulenter og basispladsinstitutioner i basispladsprojektet. Udviklingsdelen består dels af fælles aktiviteter for de to projekter og dels af en særskilt del for hver af de to projekter. Derefter følger forskningsdelen, hvor DPU gør status på en effektundersøgelse, som omfatter begge projekter, og Nationalt Videncenter for Inklusion og Eksklusion (NVIE) fra Professionshøjskolen København står for status på en undersøgelse af institutionskultur og pædagogik i basispladsprojektet.

Resumé af midtvejsevalueringen

Samlet set peger erfaringerne fra udviklingsdelen af familieplads- og basispladsprojektet på, at udsatte børns situation kan forbedres og styrkes gennem en ændring af pædagogikken i daginstitutioner i en inkluderende retning. Denne ændring lader til at være afhængig af en kombination af faktorer:

- Daginstitutionsledelsens satsning og interesse i projektet.
- Fælles refleksioner i institutionen over pædagogikken samt planlægning og evaluering af det daglige arbejde i samarbejde med konsulent udefra.
- Flere ressourcer primært i form af en medarbejderopnormering.
- Daginstitutionspersonalets deltagelse i kompetenceudviklingsforløb og netværk med andre lignende daginstitutioner.

Indtil videre er der kun få og foreløbige resultater fra forskningsdelen. I løbet af 2009 vil undersøgelse bidrage til en øget viden om effekter og metoder i det pædagogiske arbejde med forebyggelse og udsatte børn i daginstitutioner. NVIE-undersøgelsen tyder dog allerede nu på, at *metodisk stringens og kvalitet* er afgørende for en god pædagogisk praksis i forhold til socialt udsatte børn.

Familieplads- og basispladsprojektets udviklingsdel ved projektgruppen

1) Aktører

Projektet udviklingsdel har fire typer af aktører:

- Projektgruppen for familieplads- og basispladsprojektet i forvaltningen, hvor projektlederen sammen med fire pædagogiske konsulenter er ansvarlige for fremdriften i projektet i familiepladsprojektet og projektlederen og en projektkonsulent er ansvarlige for basispladsprojektet.
- Eksterne samarbejdspartnere fra NVIE, som underviser deltagerne i familieplads- og basispladsprojektet, og som også står for at vejlede basispladsinstitutionerne.
- Daginstitutioner. 10 daginstitutioner i familiepladsprojektet, fordelt på fire distrikter: Nørrebro, Bispebjerg, Amager og Valby. To af Nørrebro institutionerne har været familiepladsinstitutioner siden 1987 og 1995, mens de resterende otte institutioner fik familiepladser i efteråret 2007. Og 19 basispladsinstitutioner.
- Børn og deres forældre. 50 børn og deres forældre fordelt med fem børn på hver institution i familiepladsprojektet. Og 160 basisbørn og deres forældre fordelt på institutionerne med 6-30 basispladser i basispladsprojektet.

2) Aktiviteter

Kompetenceudvikling blandt ledere og pædagoger

Der har været tre typer af kompetenceudviklingsaktiviteter: *Fælles undervisningsforløb*, hvor en leder og en pædagog fra hver institution har deltaget foreløbig i fire workshops og to seminarer, *fælles videndeling* ved netværksmøder ca. en gang om måneden og *vejledning, undervisning, refleksion, planlægning og evaluering i den enkelte institution* for hele eller dele af personalegruppen i samarbejde med en pædagogisk konsulent. I familiepladsprojektet er der et tæt og løbende samarbejde mellem institutionerne og de fire pædagogiske projektkonsulenter, mens samarbejdet mellem basispladsinstitutionerne og NVIE-konsulenterne har en løsere og mere overordnet karakter. I basispladsprojektet har seks ledere og pædagoger derudover taget et modul på diplomuddannelse, og fra 2008 er der arbejdet med supervision af de pædagogiske medarbejdere.

Udviklingsprojekter i institutionerne

De nye familiepladsinstitutioner og basispladsinstitutionerne har formuleret og er påbegyndt arbejdet med hver deres udviklingsprojekt under den fælles projekthat, hvor de centrale begreber er inklusion, børns læring og trivsel og forældresamarbejde.

Tilgang til børn og forældre i institutionerne

De ændringer, som institutionerne arbejder med, følger to spor: *Individsporet*, hvor de pædagogiske medarbejdere i aktivt samarbejde med forældrene søger at tilegne sig viden om det enkelte udsatte barn, og tager initiativer til at støtte barnets udvikling og tilknytning til voksne omsorgspersoner og; *Institutionssporet*, hvor daginstitutionernes kultur og pædagogik udvikles.

Konkrete fokuspunkter er at se det udsatte barns ressourcer fremfor problemer, at være opmærksom på barnets intentioner snarere end at tolke barnets adfærd ud fra egne normer og værdier og at anerkende, at pædagogernes tilgang til et barn spejler sig i de modspil, som barnet giver.

I familiepladsprojektet arbejdes der med forældresamarbejdet bl.a. i form af samtaler i institutionen eller i hjemmet hver 5.-6. uge, fællesspisning i institutionen for familierne for at styrke netværksdannelse og afhentning børn i hjemmet efter aftale med forældre for at sikre barnets tilknytning til institutionen.

De små tegn og handlinger – et uddrag af en pædagogs status på deltagelse i basispladsprojektet

”Vi har lært ”at sætte os på vores hænder”, træde et skridt tilbage og blive i nuet. Brugen af og arbejdet med praksisfortællinger har gjort os bevidste om, at det er de bitte små tegn og handlinger, som vi skal være opmærksomme på. Det er dem, der skal danne praksis for vores hverdag. Vi har lært at stoppe op, lytte, se og have lidt mere realistiske forventninger til børnenes formåen.”

Nyansættelser i familiepladsprojektet

Hver af de nye familiepladsinstitutioner har fået 437.500 kr. ekstra til familiepladsarbejdet. Midlerne er typisk brugt til at ansætte en fuldtidspædagog. To institutioner har dog valgt at bruge ressourcerne lidt anderledes, den ene ved at nednormere antallet af børn og den anden ved at købe vikarer fra et pædagogisk vikarbureau.

Nye mødefora i familiepladsinstitutionerne

Syv ud af de otte nye familiepladsinstitutioner har oprettet nye mødefora i forbindelse med projektet. Formålet er med hjælp fra de pædagogiske konsulenter at skabe rum til at reflektere over og udvikle praksis. Mange af institutionerne peger på, at der er sket en højnelse af fagligheden i løbet af projektet.

3) Opmærksomhedspunkter

Ledelsens betydning

Det er igennem det sidste år blevet tydeligt, at ledelsen har en essentiel rolle i forhold til projektets implementering i personalegruppen. De mest omfattende konkrete ændringer har fundet sted i de institutioner, hvor ledelsen har deltaget aktivt i implementeringen.

Systematisk refleksion

Erfaringen fra det sidste år peger på, at det kræver tid og rum til systematisk refleksion med konsulentbistand udefra, hvis der skal arbejdes grundlæggende med institutionens tilgang til de udsatte børn. Selv om medarbejderne har et stærkt ønske om at arbejde ressourceorienteret, er deres handlinger ofte styret af ”tavse” normer og værdier, som kan hindre dette, og som kræver italesættelse og bearbejdning, hvis der skal laves om på pædagogikken.

Videndeling i den enkelte institution

Et opmærksomhedspunkt er, hvordan projektet kan støtte videndeling i den enkelte institution, når der kun deltager to personer fra hver institution i de fælles projektaktiviteter. Deltagerne peger på, at det er svært for dem at formidle teoretiske input og pointer fra projektet til resten af personalegruppen. Derfor bliver fokus på institutionernes omsætning af viden prioriteret højere i resten af projektet bl.a. på netværksmøder.

Vilkår for udvikling og implementering i institutionerne

Aktørernes tidshorisont og vilkår for implementering i udviklingsprocesser er forskellig. En erfaring fra projektet er, at en projektmedarbejder i forvaltningen relativt hurtigt kan følge op på nye arbejdsopgaver, mens der typisk vil gå længere tid før opgaver finder fodfæste og ændringer manifesterer sig i institutionens hverdagsliv. Denne forskel er udtryk for forskellige vilkår i arbejdet, hvor opretholdelse og sammenhæng i den daglige pædagogiske praksis er en forudsætning og afgørende for tempo og muligheder for ny implementering i institutionen

Ydre barrierer for institutionernes projektdeltagelse

Tre barrierer for projektets fremdrift er sygdom, mangel på uddannet, kvalificeret arbejdskraft og institutionernes deltagelse i andre projekter. Sygdom og vakante stillinger har medvirket til, at flere institutioner i perioder kun har kunnet lægge en begrænset indsats i projektet. Fire institutioner har desuden været underlagt sammenlægninger, hvilket også har haft betydning. Endelig deltager nogle institutioner i flere projekter samtidig, hvilket sandsynligvis afspejler sig i deres ambitionsniveau og engagement i projektet.

Organisering i familiepladsinstitutionerne

Erfaringerne viser, at der er mest held med at udvikle institutionens pædagogik i inkluderende retning i de institutioner, hvor familiepladsbørnene er fordelt over hele institutionen til forskel fra de institutioner, hvor familiepladsbørnene er samlet på én stue, bl.a. fordi projektet bliver sårbart, når der kun er en-to medarbejdere, som er ansvarlige for fremdriften.

4) Resultater

Generelt udvikler projektet godt sig efter planen og i retning af projektmål og -resultater.

Foreløbige resultater

Fælles for de to projekter

- Institutionerne arbejder målrettet med at ændre deres pædagogiske tilgang til de udsatte børn og familier i en inkluderende retning.
- Institutionerne deltager med en høj grad af engagement i de fælles projektaktiviteter, og der er skabt ejerskab til projekterne i institutionerne.
- 10 familiepladsinstitutioner og 19 basispladsinstitutioner har igangsat hver deres udviklingsprojekt med fokus på inklusion, børns læring og trivsel eller forældresamarbejde. I den første del af projektet har de arbejdet med praksisfortællinger og tilegnet sig denne metode til refleksion og evaluering af det pædagogiske arbejde.
- Præsentationspjece og nyhedsbrev er sendt til samtlige daginstitutioner i kommunen, relevante forvaltningsmedarbejdere, ledelse og politikere. Hjemmeside lanceres i september 2008.

Specifikt for familiepladsprojektet

- Der er i efteråret 2007 oprettet 40 nye familiepladser i kommunen.

Man skal lytte til børn - et eksempel på et barns ændring fra familiepladsprojektet.

Mie på 5 år har været familiepladsbarn siden september sidste år og er nu begyndt i børnehaveklasse. Hjemme hos hende har flere familiemedlemmer været ramt af alvorlig sygdom. Ved projektets start var hun et barn, der selvudslettende og opgivende tilsidesatte sig selv og gav afkald på egne ønsker til fordel for alle andres - især sin lillesøsters. Mie har, via et intensivt samarbejde mellem forældre og daginstitutionspersonalet, udviklet sig så meget i denne periode, at hun nu, når noget går hende imod, bestemt kan "sætte sig igennem" og fx sige til sin mor: "Mor, man skal altså lytte til børn."

Mies forældre udtalte med glimt i øjet i forbindelse med intern evaluering af første del af projektet: "Der er kun en ting i vejen med det her projekt. Det skulle have startet for to år siden."

Forventede resultater

Fælles for de to projekter

- Kompetencen hos det pædagogiske personale udvikles, så ledere og pædagoger er bedre rustet til at varetage de udsatte børns behov.
- Der udvikles en pædagogisk værktøjskasse for daginstitutioner, som bl.a. indeholder den nyeste forskningsbaserede og erfaringsbaserede viden om forebyggende arbejde og udsatte børn, den centrale lovgivning på området, eksemplariske cases og nyttige adresser og henvisninger. Værktøjsskassens indhold, form og struktur fastlægges i dialog med de deltagende institutioner. Der er forventninger om, at værktøjsskassen også kan bruges i specialreformens uddannelsesdel.
- Øget viden om effekter samt pointer og resultater i forhold til inklusion og børns læring indarbejdes i *Vejledning om årsplaner med læreplan* og formidles i en pjece, hvor der også fokuseres på viden om børns trivsel og forældresamarbejde.

Et mål om at opbygge et specialistnetværk af pædagogiske konsulenter, institutionsledere og pædagoger på området for udsatte børn i daginstitutioner er lagt under *Specialreformen*, hvor projektlederen deltager i arbejdet med kompetencecentre.

Specifikt for familiepladsprojektet

- De 40/50 familiepladsbørns trivsel og læring højnes.
- Der udarbejdes en definition af kategorien familieplads, et koncept for familiepladser, en tilskudsmodel og et anvisningssystem for familiepladser.

Specifikt for basispladsprojektet

- Der er udarbejdet en definition af kategorien basisplads og udarbejdet et koncept for basispladser.

Positive forældre – et eksempel fra familiepladsprojektet

I en institution i distrikt Bispebjerg har forældrene oplevet familiepladserne som et kærkomment tiltag. Efterspørgslen fra forældrene efter familiepladser har overgået antallet af familiepladser og man har derfor i institutionen været nødt til at oprette ventelister til familiepladserne.

5) Perspektiver

Fælles for de to projekter

Erfaringerne med projektmetoden kan bruges i andre sammenhænge

Institutionernes eget arbejde med et udviklingsprojekt giver dem erfaringer med projektorganisering. Erfaringerne kan bruges i fremtidige projekter, hvad enten det er større forvaltningsinitierede projekter eller institutionens egne mindre udviklingsprojekter. Viden om og erfaringer med projektmetoden kan overvejes spredt til andre daginstitutioner i kommunen.

Specifikt for Familiepladsinstitutionerne

Det vil være relevant, hvis der på længere sigt skal oprettes flere familiepladsinstitutioner, at der som indledning foretages en vurdering og analyse af de konkrete institutioners pædagogiske praksis og arbejdsmetoder, så den konsultative bistand og understøttelse kan målrettes og kvalificeres. Erfaringerne i dette projekt peger på at institutionerne må kunne arbejde struktureret og systematisk. Ligeledes må en høj grad af åbenhed og ydmyghed over for det enkelte barns situation og adfærd være til stede i institutionen for at kunne tilbyde en inkluderende hverdag.

Forskningsdel: effektforskningsundersøgelse ved DPU

1) Aktører i undersøgelsen

DPU bemanding/underleverandør

Bente Jensen, lektor, ph.d. og projektleder

Line Natascha Larsen, forskningsassistent, cand.psych. og kontaktperson

Dorte Mikkelsen, studentermedhjælper

Peter Allerup, professor, statistik

Thomas Yung Andersen, partner Capacent Epinion

Deltagende institutioner, børn og forældre

- 29 deltagende institutioner og institutionsledere
- 160 børn (hvoraf der er foretaget interview/observationer af 85)
- 103 forældre

2) Aktiviteter

Afsluttede aktiviteter

- I januar og februar 2008 er udfyldt pædagogspørgeskemaer på 160 børn.
- I januar og februar 2008 er gennemført institutionslederinterview med alle ledere fra de 29 institutioner, der deltager i undersøgelsen af projektet.
- I marts, april og maj 2008 er gennemført forældreinterview med 103 forældre.
- I juni og juli 2008 er gennemført børneinterview/observationer af 85 børn.

De børn, der foretages forældreinterview omkring, er de børn der ikke starter i skole sommeren 2008, og hvis forældre har underskrevet samtykkeerklæring på interviewundersøgelsen ved DPU.

Antallet af deltagende forældre er reduceret i forhold til først antaget. Dette fordi nogle forældre ikke har ønsket at deltage i undersøgelsen af projektet alligevel, fordi

institutionerne ikke har kunnet få fat på forældrene i forhold til aftaleindgåelse (og dermed har meldt ud at disse måtte frafalde), eller fordi institutionerne har vurderet at det for nogle forældres vedkommende ikke ville være hensigtsmæssigt at de deltog i et interview (grundet nedsat psykisk funktionsevne eller andre forhold).

I forhold til børneinterviewene/observationerne skyldes frafaldet hovedsageligt at nogle børn har holdt forlænget sommerferie selvom forældrene havde oplyst at børnene var i institutionen på de pågældende tidspunkter, hvor der var indgået aftaler om gennemførelsen af interviewene/observationerne. Derudover er der tilfælde hvor børnene starter skole før tid, er stoppet i institutionen, eller at der er opstået en konflikt mellem forældre og institution, så forældrene har trukket barnet ud af projektet. Endeligt er det fra DPU's side i samarbejde med projektgruppen vurderet, at gennemførelsen af børneinterview/observationer med børnene med 'autismespektrumforstyrrelser' vil være u hensigtsmæssig, hvorfor disse interview/observationer er fravalgt.

Igangværende og planlagte aktiviteter

- Analyser af baseline data påbegyndes i august/september 2008.
- Delresultater formidles i et arbejdsnotat til internt brug.
- Dataindsamlingsproceduren (pædagogspørgeskemaer, institutionslederinterview, forældreinterview, børneinterview/observationer) gentages så der er et år mellem dataindsamlingerne. Andet nedslag påbegyndes januar 2009.
- Data fra 'baseline' – 'end point' målingen analyseres med henblik på identifikation af eventuelle fremskridt på de udvalgte parametre (de tre kriterievariable behandles hver for sig).
- Samlet analyse og konklusioner formidles i en samlet forskningsrapport ved afslutning af projektet.

3. Analysens fokuspunkter

Analyserne tager sigte på:

1. At påvise en effekt, dvs. spørgsmålet om at fremme børns kompetencer gennem interventionen, vurderes ud fra forskelle mellem 'før' og 'efter' på spørgsmål om børns trivsel (socialt og emotionelt), læring (socialt, kognitivt og sprogligt), forældresamarbejdet (undersøgt ved forældres opfattelse af egen tilknytning til og tilfredshed med institutionen) samt forældres tilknytning/opdragelsesværdier.
2. At påvise hvilke børn (målt efter forskellige baggrundsfaktorer som social baggrund, alder og køn indhentet fra Danmarks Statistik) der har størst udbytte af en eventuel effekt.
3. At undersøge hvorledes institutionsspecifikke forhold, herunder rammeforhold og struktur, ledelsesstil, lederens og personalets udviklingsorientering og indstilling (læring, institutionel udvikling set i et innovations vs. kompensationsperspektiv), pædagogiske principper, praksisser og mål, værdigrundlag samt intensitet i projektindsatsen spiller en rolle for hvorledes børnenes udbytte af indsatserne påvirkes.

Analyserne består af en kombination af multivariate statistiske analyser, hvor baggrundsdata sættes i relation til de primære kriterievariable og kvalitative analyser (deskriptivt kondenserende og analytisk tværgående) af temaerne i

institutionslederinterviewene samt forældrenes opdragelsesværdier i forældreinterviewene.

4. Resultater

Der foreligger foreløbige resultater pr 30. september 2008 (i et internt notat).

5. Perspektiver

Gennem analysen af de kvalitative institutionslederinterview skitseres temaer og typologier, der kan have betydning for en eventuel effekt. Analysen bliver perspektiveret ud fra en kompensations vs. innovationsorientering, der er identificeret i tidligere undersøgelser af det pædagogiske arbejde og udbytterige indsatser over for socialt udsatte børn bl.a. i *Kan daginstitutioner gøre en forskel?* af Bente Jensen. Derudover vil der i analysen gøres brug af en eksplorativ tilgang, hvor perspektivering sker ud fra de fokuspunkter og temaer der træder frem af det kvalitative datamateriale.

Forskningsdelen: Undersøgelse om institutionskultur og basispladspædagogik ved NVIE

1) Aktører i projektet

Forskerteamet består af ph.d. og videntcenterkonsulent Bjørg Kjær og lektor og videntcenterkonsulent Marianne Bech Larsen. Der samarbejdes desuden med de involverede institutioners projektkonsulenter i udviklingsdelen, Arne Fribo og Mette Siersted, primært med henblik på at opnå synergi mellem forsknings- og udviklingsdel samt at begrænse belastningen på institutionerne mest muligt.

De deltagende institutioner er Eksperimentalinstitutionen, Udflytterbørnehaven Kattingeværk, Læssøegården og Asmundsminde udflytter- og behandlingsbørnehave.

2) Aktiviteter

Afsluttede og igangværende aktiviteter

Undersøgelsens hensigt om at afdække institutionernes pædagogik forstået som hverdagskulturel professionel praksis søges gennemført ved metodetriangulering, således at antropologisk inspirerede feltarbejds momenter gensidigt supplerer og kvalificerer en række kvalitative forskningsinterview med personalegrupperne.

Feltarbejdsnedslag sker i form af institutionsbesøg, deltagelse i udviklingsprojektets workshops og deltagelse i institutionernes møder og temadage med deres udviklingskonsulent.

På baggrund af dette er der til internt brug udarbejdet feltnotater, foretaget indledende tolkning og gennemført workshops i forskningsteamet.

Feltarbejds momenterne har vist sig at være en værdifuld indgang til og kvalificering af interviewdelen, hvilket har givet gode forudsætninger for at skabe en høj grad af konkretion i interviewenes italesættelse af den pædagogiske praksis. Ligeledes er der etableret forudsætninger for at studere forholdet mellem den pædagogiske

hverdagspraksis og den professionelle sprogliggørelse og formidling af den.

Interview:

- 1) gennemførelse af interview
- 2) transskribering af interview
- 3) kodning af interview (delvist gennemført)
- 4) indledende tolkning af interview (planlagt)
- 5) gennemførelse af supplerende interview

Planlagte aktiviteter

Undersøelsesfasen skal nu afsluttes ved at der etableres et overblik over det eksisterende materiale, således at nødvendige suppleringer kan foretages. Dette forudsætter at arbejdet med tolkning og analyse igangsættes, således at materiale og analyse gensidigt kan kvalificeres. Det betyder at de foreløbige fund gøres til centrale omdrejningspunkter for det videre arbejde, dels i forhold til materialeproduktionen og dels i forhold til det analytiske design.

3) Opmærksomhedspunkter

De foreløbige fund indikerer, at det kan være værdifuldt at fokusere på en række forhold:

1. Institutionernes kommunikationskulturer og former for sproglighed omkring den pædagogiske opgave.
2. Institutionernes kultur omkring kollegialitet og professionel identitet.
3. Institutionernes kapacitet til at arbejde metodisk
4. Institutionernes opgaveforståelse
5. Institutionernes evne til at iagttage, reflektere over og udvikle praksis
6. Institutionernes evne til at håndtere og balancere normoverføring og mangfoldighed

4) Resultater

Det er endnu for tidligt at sige noget generelt, da de deltagende institutioner er meget forskellige. Dog har det hidtidige arbejde genereret en hypotese om at der formodentlig ikke kan afdækkes en særlig basispladspædagogik for børn i psykosociale vanskeligheder, men at der er tale om at god pædagogisk praksis i forhold til målgruppen er forbundet med at institutionen udfører sit arbejde med en høj grad af metodisk stringens og kvalitet.